

Позики міжнародних фінансових організацій як частина державного боргу України

Загальна сума державного і гарантованого державою боргу зараз становить майже 2 трлн грн. або трохи більше 50% ВВП. З 2017 р. спостерігається низхідна динаміка відносної величини боргу (станом на 31.12.2016 р. вона становив 81% ВВП), що пояснюється ревальвацією реального обмінного курсу гривні та зростанням реального ВВП. У абсолютному вимірі сума державного і гарантованого боргу в гривнях є стабільною з кінця 2016 р., а в доларах США розмір боргу продовжує зростати. Так, за 2017 - 9 міс. 2019 рр. сума державного і гарантованого боргу збільшилася з 71 до 83 млрд дол. США.

У складі державного і гарантованого боргу на заборгованість перед МФО припадає 24,2%, а абсолютна сума боргу України перед МФО станом на кінець вересня 2019 р. становила 20,1 млрд дол. США. Найбільшими кредиторами України серед МФО (сума боргу станом на 30.19.2019) є такі:

- МВФ - 9,4 млрд дол. США,
- МБРР – 5,3 млрд дол.,
- Європейський Союз – 3,6 млрд дол.,
- ЄБРР – 0,83 млрд дол.
- Європейський інвестиційний банк – 0,8 млрд дол. США.

Зараз в Україні реалізується 32 проекти за підтримки МФО із загальним обсягом фінансування 7,6 млрд дол. США.

Співробітництво України з МФО надає **Україні такі переваги**: можливість отримувати позики за низькими ставками, з тривалим терміном погашення боргу, підтримувати платіжний баланс і бюджет країни, а також реалізувати суспільно-значущі інвестиційні проекти, які для інших інвесторів є дуже ризикованими чи вимагають спеціальних техніко-економічних знань.

Але, з іншого боку, кредити МФО фактично стають передавальним механізмом для впровадження **зовнішнього управління економікою**. Надаючи політично обумовлені позики, МФО диктують Україні як цільову спрямованість, так і набір тактичних інструментів економічної політики. Наприклад, при реалізації кредитних програм МВФ основоположним документом для Уряду, який, по суті, підміняє собою національну програму соціально-економічного розвитку, є Меморандум економічної політики.

Іншою проблемою є те, що внаслідок низької інституційної спроможності, наші державні структури та установи приватного сектору не в змозі ефективно освоювати кошти МФО і реалізувати спільні проекти. Так, **рівень вибірки коштів** за діючими на сьогодні проектами МФО залишається дуже низьким: за даними Мінфіну в кінці 2018 р. він становив від 48,2% для ЄБРР і 27% для Світового Банку до 15,6% для ЄІБ і 4,9% для KfW.

Частина кредитних коштів МФО надходять до бюджету у формі прямих позик до загального або спеціального фонду бюджету, а частина – під гарантії Уряду до підприємств-позичальників (здебільшого державних компаній). В залежності від того, хто офіційно виступає позичальником за кредитною угодою (держава Україна чи компанія під Урядову гарантію), кредитні кошти **обліковуються** у складі прямого чи гарантованого державою боргу.

У деяких випадках під тиском МФО відбувається покладання на державний чи гарантований державою борг України звичайних комерційних позик, які б мали надаватися МФО кінцевим позичальникам або українським банкам-кредиторам безпосередньо. **Фіскальні ризики** таких проектів є високими, а їх започаткування не виправдано посилює борговий тиск на державний бюджет. До таких проектів, що діяли в 2019 р., належать:

1) проект доступу до довготермінового фінансування: кредитор – МБРР, сума позики – 150 млн. дол. США, бенефіціари - українські комерційні банки, українські підприємства у промисловому та комерційному секторах, основний виконавець - АТ “Укресімбанк”, гарантійна позика;

2) основний кредит для малих та середніх підприємств та компаній з середньою капіталізацією: кредитор – ЄІБ, сума позики – 400 млн. євро, бенефіціари - малі та середні підприємства та компанії з середнім рівнем капіталізації, основний виконавець - Мінфін України, пряма позика до спеціального фонду бюджету;

3) основний кредит для аграрної галузі України: кредитор – ЄІБ, сума позики – 400 млн. євро, бенефіціари - малі та середні підприємства в аграрному секторі економіки, основний виконавець - Мінфін України, пряма позика до спеціального фонду бюджету;

4) проект закупівлі верстатів капітального ремонту свердловин та покращення ефективності АТ «Укргазвидобування: кредитор – ЄБРР, сума позики – 51,9 млн. євро, бенефіціар - АТ «Укргазвидобування», основний виконавець - АТ «Укргазвидобування», гарантійна позика;

5) рефінансування енергоефективних інвестицій малих та середніх підприємств України через фінансовий сектор: кредитор – КфВ, сума позики – 7 млн. євро, бенефіціари - українські фінансові установи, малі та середні підприємства, основний виконавець – Мінфін України, пряма позика до спеціального фонду бюджету.

Дані проекти переслідують здебільшого комерційні цілі і сприяють розвитку окремих бізнесів. Реєстр спільних з МФО проектів на сьогодні містить таку інформацію щодо **мети цих проектів**:

1) проект доступу до довготермінового фінансування - фінансування МБРР інвестиційних, інноваційних проектів розвитку приватного сектору економіки, зокрема МСП, проектів розбудови інфраструктури, проектів з підтримки експорту, що сприятимуть зміцненню конкурентних переваг українських підприємств.

2) основний кредит ЄІБ для МСП і компаній з середньою капіталізацією - розширення можливостей кредитного фінансування (через уповноважені банки) приватних підприємств реального сектору економіки, зокрема МСП та установ з середньою капіталізацією, підтримка проектів з енергоефективності, пом'якшення наслідків змін клімату, ін.

3) основний кредит ЄІБ для аграрної галузі України - збільшення можливостей кредитного фінансування аграрного сектору, зокрема проектів МСП в аграрному секторі економіки, портфелю проектів з модернізації в напрямках зернових та олійних культур, рибного господарства і аквакультури в Україні;

4) проект ЄБРР закупівлі верстатів капітального ремонту свердловин та покращення ефективності газовидобування - фінансування закупівлі верстатів капітального ремонту свердловин з метою збільшення видобутку газу з існуючих родовищ для АТ «Укргазвидобування»;

5) рефінансування енергоефективних інвестицій МСП через фінансовий сектор - фінансування КфВ обраних українських банків для надання ними субкредитів українським малим та середнім підприємствам та приватним підприємцям з метою фінансування інвестицій в енергоефективність.

В рамках указаних комерційних проектів кредитори (МФО) мали б безпосередньо взаємодіяти з українськими бенефіціарами – суб'єктами підприємницького сектору без покладання власних ризиків на державний бюджет України.

В стратегічному контексті удосконалення механізмів співробітництва України з МФО, з одного боку, є вагомою складовою **регулювання боргового навантаження**, а з іншого – дієвим **важелем впровадження інституційних реформ та поживлення інвестиційних процесів** в Україні.

Найбільш нагальними завданнями, що мають бути реалізовані Урядом і Верховною Радою України, у сфері планування, реалізації та моніторингу спільних з МФО проектів, є такі:

- **посилення ролі Української Сторони в процесах ініціювання, планування та підготовки проектів**; зокрема, на стадії підготовки програмних документів МФО з питань їх діяльності в Україні (погодження Стратегій партнерства Світового банку з Україною, стратегій ЄБРР в Україні та інших програмних документів МФО);

- **активізація участі України у реформуванні та безпосередній діяльності МФО**, відкритість й готовність уряду до дискусій з питань започаткування майбутніх проектів, що фінансуються МФО;

- **узгодження кредитних програм співробітництва України з МФО із середньостроковою Стратегією управління державним боргом та Бюджетною декларацією**;

- проведення **ретельного відбору і незалежної експертизи проектів для фінансування у бюджетній сфері чи з наданням державних гарантій** з урахуванням факту їх пріоритетності для України та потенційних фінансових витрат для державного бюджету;

- **професійне відстоювання національних інтересів у процесі взаємодії України з МВФ і МБРР**, вироблення активної позиції при розробці заходів економічної політики у рамках системних проектів МБРР чи кредитних програм МВФ, пропонування власних заходів/ методів подолання фінансових розривів у секторах державних фінансів, зовнішньо-економічному та грошово-кредитному;

- в Урядовій концепції від грудня 2018 р. **щодо муніципальних проектів** справедливо піднімається **питання переходу** від спрямування коштів через державний бюджет та під Урядові гарантії **до кредитування органів місцевого самоврядування та надання місцевих гарантій**;

- спрямування зусиль на **збільшення кількості самоокупних інвестиційних проектів** у корпоративному секторі економіки (як державному,

так і приватному) *без гарантування кредитів Урядом і посередництва держави як суверенного позичальника*; це стосується кредитів ЄБРР, ЄІБ, банку «КфВ», Експортно-імпортного банку Китаю;

- розробка системи заходів для *активізації співробітництва українських підприємств з такими установами як БАГІ, МФК, ЧБТР, ЄІБ, ЄБРР* та ін., що можуть стати вагомим джерелом довгострокового фінансування перспективних інвестиційних проектів у підприємницькому секторі;

- ініціювання на найвищому рівні питання *узгодження правил закупівель МФО з правилами державних закупівель в Україні*, опрацювання питання використання платформи Prozorro для закупівель товарів і послуг при реалізації проектів МФО;

- з метою надання підтримки виконавцям і бенефіціарам інвестиційних проектів МФО в Україні - *створення консультативного центру та електронної бази знань щодо типових правил і процедур ініціювання, планування, реалізації та моніторингу проектів*, які підтримуються МБРР, ЄІБ, ЄБРР та ін.